

An aerial photograph of a city, likely Stockholm, showing a river, a bridge, and a construction site. The image is overlaid with a semi-transparent blue filter. The text is centered over the image.

Byggmaterialens centrala betydelse för samhällsbyggandet

och varför materialförsörjningen behöver ökat fokus

Sammanfattning

Byggmaterial utgör kärnan i allt samhällsbyggande och brist på tillgång till byggmaterial kan få stor påverkan på byggandet. Till följd av samhällets behov av bostäder, infrastruktur, verksamhetslokaler, offentliga verksamheter, klimatanpassningsåtgärder m.m. kommer efterfrågan och behovet av byggmaterial att vara stort framöver. Byggmaterial utgör också en central del i Sveriges beredskap. Sårbarheten i materialförsörjningen för samhällsbyggande har blivit tydlig de senaste åren genom oförutsägbara tillståndsprcesser, hög efterfrågan och hinder i globala värdekedjor.

Den svenska materialförsörjningen för samhällsbyggande behöver större fokus i politiska beslut och i samhället i stort för att förhindra situationer där materialförsörjningen kan bli kritisk på nationell och regional nivå. Syftet med detta dokument är att synliggöra behovet av byggmaterial, de parametrar som kan påverka försörjningen av byggmaterial och vilka åtgärder Byggmaterialindustrierna ser behöver genomföras för att minska sårbarheten och säkra den svenska materialförsörjningen för samhällsbyggande. Det handlar om kartläggningar av behov och tillgång, att tillse goda förutsättningar för produktion och logistik samt att ge frågan större fokus och tyngd i politiska beslut och myndigheters hantering.

Byggmaterialindustrierna ser att följande åtgärder kan bidra till att stärka den svenska materialförsörjningen av byggmaterial:

- Ta fram en nationell strategi för materialförsörjning av byggmaterial
- Kartlägg potentialen för hur cirkulära flöden kan bidra till materialförsörjningen
- Ge materialförsörjningsfrågan större tyngd i tillståndsprövningar
- Säkra elförsörjning och effektbehov för industrin
- Utveckla godstransportsystemet för ökad tillförlitlighet
- Utse sektorsansvarig beredskapsmyndighet för industrin och byggsektorn

Byggmaterialindustrierna är en branschorganisation som representerar svenska byggmaterialtillverkare av en stor bredd av byggmaterial och byggprodukter. Byggmaterialindustrierna har både materialspecifika branschorganisationer och företag som medlemmar och representerar totalt ca 1000 svenska företag.

1. Bakgrund

Att kunna bibehålla grundläggande funktioner i samhällsbyggandet är en hörnsten i samhället, både i goda tider och i kris. En fundamental del och förutsättning för samhällsbyggandet är tillgång till byggmaterial. I detta dokument används begreppet byggmaterial för att representera hela spektrat av material och produkter från byggmaterialindustrin.

Sårbarheten i materialförsörjningen för samhällsbyggande har blivit tydlig de senaste åren. Att den inte kan tas för given har bland annat synliggjorts när det gäller bergmaterialförsörjningen i Skåne och den nationella försörjning av cement, och i andra fall där pågående verksamhet ifrågasätts och begränsas. Det har även varit brist på globalt viktiga insatsvaror för byggmaterialindustrin. Sårbarheten i materialförsörjningen består framför allt av osäkerheter i tillståndsgivning och störningar i globala leveranskedjor. Även en hög efterfrågan kan innebära att bristsituationer uppstår. En bristsituation av byggmaterial kan hindra eller försvåra samhällsutvecklingen i stort, specifika projekt och kan också orsaka förseningar av projekt med ökade kostnader som följd.

Stora mängder byggmaterial kommer att behövas framöver, bland annat till följd av det stora behovet av bostäder, infrastrukturprojekt, offentliga verksamheter, uppbyggnad av verksamheter för klimatomställningen och klimatanpassningsåtgärder. Ur beredskapsperspektiv pekas försörjningen och tillverkningen av byggmaterial ut som en samhällsviktig verksamhet. Byggmaterial med lågt klimatavtryck och högt fokus på resurseffektivitet är en förutsättning för ett hållbart samhällsbyggande. Den svenska byggmaterialindustrin arbetar för högtryck med att utveckla, innovera och producera byggmaterial i linje med uppsatta klimatmål.

Det pågår nationella initiativ och utredningar med fokus på materialförsörjningen för samhällsbyggandsektorn. Flertalet av dessa har huvudfokus på kris och beredskap och inte materialförsörjningen i samhällsbyggandsektorn generellt.

En tillförlitlig materialförsörjning för samhällsbyggandet behöver större fokus i samhället och hos beslutsfattare för att förhindra framtida bristsituationer nationellt eller regionalt.

2. Behovet av byggmaterial är stort

Behovet av byggmaterial kommer att vara stort framöver, både globalt, inom EU och nationellt. Byggsektorn står för mer än 50 % av materialanvändningen i EU och globalt.¹ Prognoser visar på att fram till 2060 kommer den byggda miljön globalt att motsvara ytterligare ett Paris i veckan. Ökade krav på energieffektiviseringar i flera nya EU-regelverk samt European Renovation Wave,² som bedöms leda till renovering av 35 miljoner byggnader i Europa till 2030, kommer att medföra ett stort ökat behov av byggmaterial. Vidare kommer det att behövas stora mängder byggmaterial för återuppbyggnaden av Ukraina. Byggmaterial behövs också för de byggnader, den infrastruktur, de installationer, energianläggningar och verksamheter som behövs för klimatomställningen och till åtgärder för klimatanpassning.

Nationellt kommer behovet av byggmaterial att vara stort framöver framgår av Boverkets prognos³ som visar att 67 000 nya bostäder behöver byggas per år. Samtidigt pågår en rad stora infrastrukturprojekt och det finns stora behov av nya infrastruktursatsningar vilket ökar än mer i och med NATO-medlemskapet. Även för byggnation av nya offentliga verksamheter behövs byggmaterial. Behovet av underhåll av till exempel vägar och järnvägar och VA-nät är stort. Efterfrågan på byggmaterial kommer således att vara stort både globalt, på EU-nivå och nationellt framöver.

1) <https://www.unep.org/resources/Global-Resource-Outlook-2024>

2) *Renovation Wave Communication* (europa.eu)

3) <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/byggprognos/rev-oktober-2023/>

3. Cirkulära byggmaterialflöden kan bidra

Cirkulerade byggmaterial kan utgöra en viktig del i att säkra materialförsörjningen för samhällsbyggnad. Det är därför viktigt att så mycket material som möjligt återvinns, återanvänds och återbrukas och att material som går till deponi och förbränning minimeras. Åtgärder som kan främja cirkuleringen av byggmaterial är därför viktiga. Samtidigt är det viktigt att inse att cirkulering av byggmaterial inte kan lösa hela materialförsörjningen, då volymerna inte täcker behovet. För att täcka det stora behovet av byggmaterial framöver behövs även fortsatt primära byggmaterial parallellt med de cirkulära. I dagsläget saknas tillförlitlig nationell statistik på materialnivå för årligen cirkulerade byggmaterial, dvs. mängder av återbrukade och återvunna byggmaterial i Sverige. Mer information behöver tas fram nationellt på materialnivå, för att klargöra hur de cirkulära flödena kan bidra till materialförsörjningen.

4. Alla byggmaterial behövs

Byggmaterial är ett brett begrepp och omfattar råmaterial, förädlade material, byggprodukter och installationsprodukter. Vid byggnation behövs en rad olika byggmaterial med olika funktioner för att få en sammansatt konstruktion utifrån definierat behov. Det behövs råmaterial, anläggningsmaterial, stommaterial, fasadbeklädnad, installationsprodukter, invändiga byggmaterial m.m. för att till exempel en byggnad ska kunna uppföras. Brist på ett material kan försvåra och/eller hindra byggnad och bristsituationer nationellt eller regionalt kan därför påverka samhällsbyggnad stort. Därför är det viktigt att ha fokus på materialförsörjningen för hela bredden av byggmaterial.

Sverige har en stark byggmaterialindustri som levererar material och produkter med hög kvalitet och med stort hållbarhetsfokus. Delar av industrin är beroende av insatsvaror från andra länder för sin produktion. Det importerar också en stor del byggmaterial till Sverige.

5. Faktorer som kan påverka tillgången till byggmaterial

Olika byggmaterial har olika förutsättningar och faktorerna som påverkar tillgång och sårbarhet skiljer sig därför åt. Materialens geografiska marknad kan vara en faktor. Vissa material har regionala värdekedjor och marknader, andra nationella och ytterligare andra globala värdekedjor och marknader. Regionalt och nationellt kan sårbarheten uppstå kopplat till tillståndsgivning, hög efterfrågan, logistikstörningar, brist på el eller råmaterial som till exempel vatten. För material med globala värdekedjor kan en hög global efterfrågan leda till bristsituationer liksom störningar i det globala transportsystemet.

Kritiska råmaterial (Critical Raw Materials - CRM) är ett begrepp som används på EU-nivå. Det innefattar ett flertal metaller och mineraler som har ett stort ekonomiskt värde och där EU har ett importberoende. Regelverket Critical Raw Materials Act syftar till att minska importberoendet och säkra EU:s försörjning av dessa material. Byggmaterial omfattas inte av begreppet CRM, eller det aktuella regelverket, och råmaterial som behövs för samhällsbyggande har inget motsvarande initiativ på EU-nivå. Vissa av de råmaterial som omfattas av regelverket kan utgöra insatsvaror till byggmaterial och byggprodukter.

Faktorer som kan påverka materialförsörjningen för samhällsbyggande varierar för olika material och produkter men kan utgöras av:

- brist på tillgängliga råmaterial
- osäkerhet i miljötestningsprövningar
- brist på el och effekt till produktion av material och produkter
- brist på insatsvaror, till exempel vatten
- hög efterfrågan regionalt, nationellt, på EU-nivå eller globalt
- störningar i logistik och transportkedjor nationellt och globalt för viktiga komponenter, insatsvaror och råmaterial.

6. Åtgärder

För att säkra försörjningen av byggmaterial till det svenska samhällsbyggandet både i goda tider och i kris behövs ett långsiktigt och strategiskt fokus på frågorna från sektorn, politiken och myndigheter. Ett systematiskt angreppssätt behövs. I kristider blir materialförsörjningen för samhällsbyggande än mer central då en beredskap behövs för att säkerställa tillgång till byggmaterial och produkter vid onormala förhållanden.

Byggmaterialindustrierna listar nedan viktiga åtgärder för att säkra den svenska materialförsörjningen av byggmaterial:

➔ Ta fram en nationell strategi för materialförsörjning av byggmaterial

Det behövs en långsiktig nationell plan för att säkerställa en stabil råvaru- och materialförsörjning som går hand i hand med det fossilfria samhällsbyggandet i Sverige. En nationell strategi för materialförsörjningen för samhällsbyggande behöver därför tas fram, med fokus på både goda tider och kris. Strategin bör tas fram i nära samarbete med byggmaterialindustrin och andra aktörer i byggsektorn. En sådan strategi bör också inkludera insatsmaterial från byggmaterialindustrins produktion som kan tänkas behövas av samhället i kris. Strategin bör ha perspektiv både i närtid och på sikt och beakta olika scenarier.

Byggmaterialindustrierna ser till exempel behov av att följande frågor hanteras inom en nationell strategi:

- Beskrivning av det nationella behovet av material, inklusive volymer/mängder, för bostadsbyggande, verksamheter och infrastruktur i olika framtida scenarier
- Framtagande av materialspecifika kartläggningar på systemnivå för att identifiera tillgång till råvaror, beroenden i värdekedjor och försörjningskedjor (råmaterial, logistik, importberoende)
- Behovet av försörjningsberedskap för insatsvaror och komponenter
- Analys av transportlogistikens förutsättningar och behov
- Identifiering av kritiska faktorer som behöver hanteras och åtgärder som behöver vidtas för att undvika bristsituationer

➔ **Ge materialförsörjningsfrågan större tyngd i tillståndsprövningar**

Utvinning och produktion av byggmaterial, samt tillhörande transportinfrastruktur, kräver miljötillstånd. Processen för att få ett miljötillstånd i Sverige idag är omfattande och upplevs ofta vara oförutsebar och rättsosäker. Det finns en bred politisk enighet om att åtgärda detta och effektivisera processen för prövning av miljötillstånd, vilket är mycket positivt.

I en tillståndsprövning för miljötillstånd görs en rad intresseavvägningar av den tillståndsgivande myndigheten. Det är många faktorer och intressen som ska beaktas och tas hänsyn till. I dessa intresseavvägningar är det viktigt att nyttan med materialförsörjningen, i det specifika fallet, tillmäts vikt baserat på en bred konsekvensanalys av samhällseffekterna vid en eventuell påverkan på materialförsörjningen. Olika intressen som avvägs i en tillståndsprövning är inte alltid av staten formellt prioriterade sinsemellan, och det har visat sig i tillämpning att till exempel riksintressen, eller andra avväganden för materialförsörjningen, ofta ges lägre prioritet än andra intressen vid rättsliga bedömningar, vilket kan leda till problem för materialförsörjningen.

Följande åtgärder kopplat till miljöprövning kan bidra till att säkra Sveriges materialförsörjning:

- Effektivisera och förenkla processen för miljötillståndsprövning
- Beakta i högre grad samhällets materialförsörjningsbehov i miljöprövningar, tillståndsärenden och myndighetsbedömningar (baserat på det specifika fallets förutsättningar).
- Gör det enklare att få ett nytt och utökat tillstånd vid prövning av befintliga anläggningar.
- Minska kravet om lokaliseringsutredning vid prövning av befintliga verksamheter.

➔ **Kartlägg potentialen för hur cirkulära flöden kan bidra till materialförsörjningen**

Cirkulära flöden av byggmaterial kan bidra till materialförsörjningen. I dagsläget saknas tillförlitlig och bred årlig nationell statistik över mängder återbrukat och återvunnet byggmaterial i Sverige. Det saknas även uppgifter om potentiell tillgång till material kopplat till planerade rivningar, ombyggnader m.m. I och med detta fattas viktig information om hur de cirkulära materialerna kan bidra till materialförsörjningen och bristen på information skapar också en osäkerhet som kan

hindra eller försvåra uppskalning av ny teknik, nya cirkulära lösningar och investeringar. Boverket eller annan lämplig myndighet bör ges i uppdrag att ta fram en materialspecifik kartläggning, inklusive potentialen för dessa flöden, i samarbete med byggmaterialindustrin och övriga aktörer i byggsektorn.

➔ **Säkra elförsörjning och effektbehov för industrin**

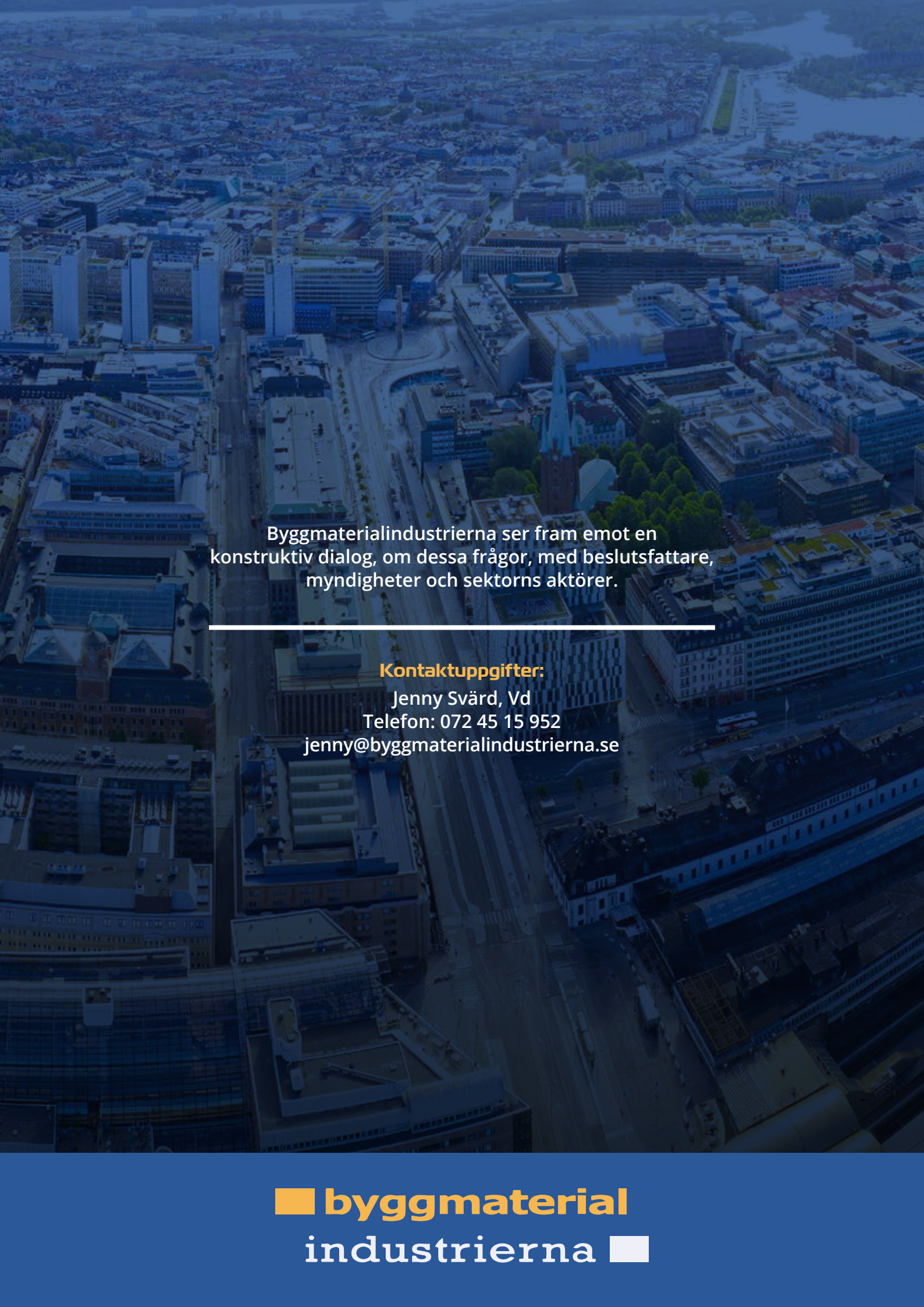
Även osäkerheter i energiförsörjningen och tillgången till el kan utgöra ett hinder för materialförsörjningen nationellt, då brist på el kan påverka produktionen. Det är därför av största vikt att arbeta för att säkra elförsörjningen för industrin och att arbeta för att nödvändigt effektbehov finns. Tillräcklig och tillförlitlig tillgång av fossilfri el är också ofta en central förutsättning för att utveckla och tillverka byggmaterial med lågt klimatavtryck och därmed en förutsättning för att bygg- och anläggningssektorns färdplan ska nå uppsatta målsättningar (och att Sverige ska nå sina klimatmål).

➔ **Utveckla godstransportsystemet för ökad tillförlitlighet**

Störningar i godstransportsystemet kan få stora konsekvenser för materialförsörjningen för samhällsbyggande. Det är positivt att regeringen har initierat dialog med näringslivet för att utveckla och förbättra förutsättningarna för transportsystemet och godstransporter. Ett välfungerande transportsystem med hög tillförlitlighet och där hela transportkedjan fungerar är en central fråga för byggmaterialindustrin. Vilket kräver fokus på underhåll och nyinvesteringar både vad avser vägar, järnväg och hamnar.

➔ **Utse sektorsansvarig beredskapsmyndighet för industrin och byggsektorn**

Beredskapsfrågorna blir allt viktigare och att samhället, inklusive näringslivet, har en bra beredskap i händelse av en krissituation. Det saknas idag utpekade beredskapsmyndigheter för industrin och byggsektorn. Varken byggsektorn eller industrin är heller utpekade som beredskapssektorer. Både industrin (inklusive byggmaterialindustrin) och byggsektorn i sin helhet har en central roll i samhället, vid en eventuell kris eller krig, och för Sverige välstånd. Beredskapsmyndigheter bör därför inrättas som omfattar industrin och byggsektorn.

Byggmaterialindustrierna ser fram emot en konstruktiv dialog, om dessa frågor, med beslutsfattare, myndigheter och sektorns aktörer.

Kontaktuppgifter:

Jenny Svärd, Vd
Telefon: 072 45 15 952
jenny@byggmaterialindustrierna.se